

Hvor sidder stregkoden på en flygtning?

Om faglig formidling af interkulturelle problemstillinger

HANNE LØNGREEN¹

Hvor ville alt være lettere hvis flygtninge var udstyret med en stregkode som vi elektronisk kunne aflæse som et plastikkort. Så ville vi tydeligt kunne aflæse og dermed afklare de spørgsmål vi havde af kulturel art. Så ville mange usikkerheder og uforståeligheder muligvis kunne elimineres. Men flygtningene er som bekendt ikke udstyret med en stregkode, så vi må på anden måde finde frem til de svar som vore kulturelle spørgsmål søger at få besvaret. Det er her vi som forskere skal vælge metode og dermed er det her teorier om kultur skal mobiliseres. Denne aktivitet kræver særlige overvejelser. Det er nu ikke primært det som jeg vil beskæftige mig med i denne artikel men især de særlige problemstillinger der rejser sig når den faglige formidling af interkulturelle² metoder og teori skal finde sted i en undervisnings- og vejlednings sammenhæng.

Faglig formidling af interkulturelle problemstillinger

Som ansat på et universitet består ens arbejde traditionelt set af forskning og undervisning³. Inden for akademiske kredse underkendes vores rolle og funktion som undervisere tit og ofte. I Danmark betragtes det således ikke formelt set at være kvalificerende i forbindelse med ansættelser af en universitetslære at ansøgeren har undervist og udviklet pædagogiske kompetencer. Det fine og det der betyder noget er forskning og forsknings erfaring. For når alt kommer til alt så er undervisning på højere læreanstalter jo i sidste ende baseret på forskning – både den forskning som den enkelte ansatte forsker bedriver, men også den forskning som stammer fra forskersamfundet.

Da undervisning og vejledning vejer tungere og tungere for den universitets ansatte i Danmark er der grund til at synliggøre dette ved også at sætte fokus på emner der beskæftiger sig med undervisning og vejledning⁴. Faglig formidling bliver dermed en central problemstilling.

Jeg ønsker i denne artikel at trække forskellige fagligt formidlingsmæssige problematikker frem i relation til kultur, metode og interkulturelle problemstillinger. For mig er det en udfordring fagligt at skulle formidle teorier om kultur og

interkulturelle problemstillinger især fordi dette felt trækker mange delproblemer frem i lyset – og som jeg derfor også først rigtigt har fået øje på i og med at jeg har skulle fagligt formidle min interkulturelle indsigt og viden.

Artiklen tager derfor afsæt i mine erfaringer og oplevelser gennem adskillige år som underviser og vejleder inden for det interkulturelle område. Jeg må sige at det at undervise i dette område har virket som udviklingen af en *undervisningsbaseret forskning* (Wentzel 1997) – nemlig at de studerendes gentagne problemer med dels at forstå hvad kultur er for en kompleks størrelse dels deres erfaringer med metoder har bevirket at jeg har fået mit blik skærpet overfor de fagligt formidlingsmæssige problemstillinger men så sandelig også overfor de metodemæssige problemer som kan optræde i interkulturelle studier.

I denne artikel vil jeg derfor komme ind på kulturbegrebet og forskellige teoretiske rammer til at forstå kultur med. Hvad bevirker de forskellige måder at definere kultur i forhold til valget af metoder. Dette leder mig over i en problematisering af hvorvidt valget og brugen af metode ikke også er kulturel betinget og hvad det derfor konkret kan betyde i undersøgelsesprocessen. Endelig vil jeg komme ind på hvad alt dette så betyder for den faglige formidlingen som den udfolder sig i min undervisning.

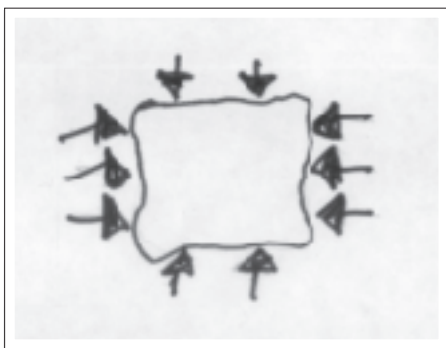
Hvad er kultur?

Kultur kan forstås på mange måder. En af måderne er at se kultur som et spørgsmål om nationalkultur. Opfattes kultur på denne måde er der nogle karakteristika der gør sig gældende: For det første forstås kultur som en homogen størrelse. Vi taler om de store enheder som danskerne, svenskerne, somalierne og dermed om hvad der forener og gør fælles. Den homogene kulturforståelse er desuden bundet til geografiske områder. Det at jeg er født med dansk muld under fødderne gør mig netop til dansker. Og samtidig med at jeg har berørt den danske muld er der ligeledes nogle symbolske national kulturelle fællestræk som gør mig dansk, nemlig et flag, nogle pengesedler, en fædrelandssang etc. Af national kulturelle immaterielle artefakter er der sagnene, vikingerne, Holger Danske og andre figurer som er oplevede som danske⁵. Jeg fødes altså under nogle stedbundne betingelser som sammen med min socialisering skaber en 'indre klaphat' der netop gør mig

*Kommunikationsuddannelsen, Roskilde universitetscenter,
Box 260, DK-4000 Roskilde*

dansk. Man kan med Certeau (1984) sige at rummet – i mit eksempel forstået som nation – definerer og er definerende i forhold til mit nationale kulturelle tilhørsforhold. Hvis vi skal undersøge nationalkultur ud fra denne kulturforståelse skal vi spørge til kategorier eller dimensioner og dermed forklare kulturen her ud fra. På den måde bliver kultur til et empirisk begreb, hvor det drejer sig om at samle data af målelige- og registrerende karakter, der skal bruges til beskrivelse og forklaring af at kulturen nu engang også ser ud som den gør. Vi vil f.eks. gerne forklare hvorfor danskerne er som de er. Og Sabbaz⁶ fra Iran er som han er fordi Iran set som en homogen kultur har en lang række karakteristika f.eks. religion, styreform etc.

I undervisningen plejer jeg på dette punkt at introducere en tegning der visualiserer det empiriske kulturbegreb. Kulturen ses i denne tegning som en kasse hvor kulturanalysens opgave er at registrere omfanget af kassen hvilket er illustreret gennem pilene:

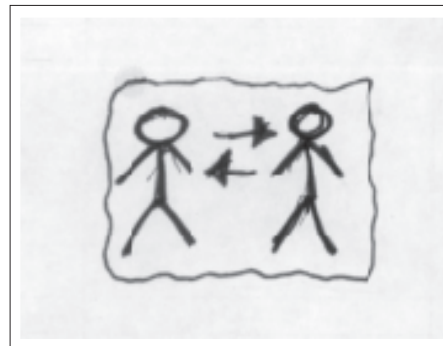
Vi kan også forstå nationen som et forestillet fællesskab (Andersson 1983). Gør vi det arbejdet vi med et andet kulturbegreb, nemlig et analytisk begreb som går ind og ser på de fortolkninger og konstruktioner som aktører har af deres virkelighed. Kultur er så betinget af de relationelle forhold som er defineret af og bliver definerende for aktører eller som Geertz siger:

The concept of culture I espouse...is essentially a semiotic one. Believing, with Max Weber, that man is an animal suspended in webs of significance he himself has spun, I take culture to be those webs, and the analysis of it to be therefore not an experimental science in search of law but an interpretive one in search of meaning. (Geertz 1973:5)

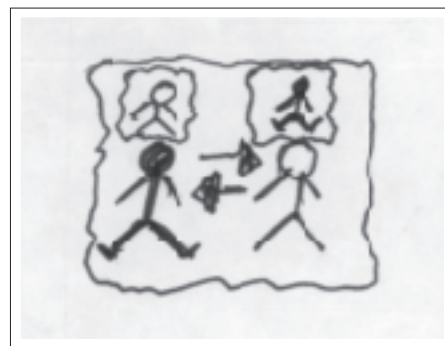
Det kulturbegreb vi her har i sving er altså et analytisk fortolkende begreb som gør at kultur er under stadig udvikling og til meningsdannelse mellem aktører. Kultur er derfor også karakteriseret ved at være heterogent, mangfoldigt og komplekst⁷.

I forhold til nation vil man med det relationelle kulturbegreb se på hvorledes enkeltpersoner og grupper forstår nation. Hvad vil det sige at være en dansk studerende der studerer dansk på et universitet. Undersøgelser og analyser bliver kontekstuelle og situationelle. Her er der ikke tale om generaliseringer men om enkelt studier der er kontekstafhængige. Man studerer ikke flygtninge i Danmark, men Sabbaz en iransk flygtning i Avnstrup⁸. Motivet for studiet er af forstå.

Til at visualisere det relationelle kulturbegreb bruger jeg følgende tegning:

I forlængelse af det relationelle kulturbegreb har vi det konstruktionistiske kulturbegreb (Shotter 1993). Her drejer det sig ikke blot om at få identificeret de enkeltstående betydninger og betydningsdannelser blandt og i relationerne og kommunikationen mellem aktører. Men om at finde bagom disse betydninger, finde frem til de bagved liggende diskurser⁹ og forstå konstruktionen og forhandlingen af disse. Når pressen f.eks. omtaler Sabbaz som en integreret flygtning er det på baggrund af konstruktionen af og definitionen af det mulighedsrum som Sabbaz har i det danske samfund. Sproget er således med til både at konstruere Sabbaz som en anden, men også sprogligt og diskursivt at 'afmærke' det rum af muligheder som Sabbaz har og kan få i det danske samfund. Sproget i dette eksempel er altså med til at definere og være definerende i forhold til Sabbaz.

Det empiriske, det analytisk relationelle og det konstruktionistiske kulturbegreb har jeg valgt kort at beskrive for at diskutere de metodiske overvejelser som arbejdet med de forskellige kulturbegreber fører med sig. Gennem at få markeret de forskellige betydninger af kulturbegrebet bliver de felter hvor undersøgelsen skal sætte ind ligeledes klar. Og ved at få udpeget felterne for undersøgelsen får man samtidig markeret hvilken metode der er mest adækvat. Dette argument vil jeg godt uddybe gennem at beskrive hvorledes kulturbegrebet har udviklet sig gennem tiden og hvordan denne udvikling samtidig er en udvikling af metoder og metodiske redskaber.

Hvordan er kultur kultur?

I min undervisning tager jeg udgangspunkt i Kirsten Hastrups artikel 'Kultur som analytisk begreb' (1989)¹⁰ for at gøre tyde-

ligt hvorledes dels kulturbegrebet betydning er historisk bestemt dels hvorledes netop det historiske forløb har været afgørende for udviklingen af metoder til udforskningen af kultur¹¹.

Kulturbegrebet i antropologien har været brugt på to måder. For det første har det været brugt i ental som noget fællesmenneskeligt og næsten 'naturligt'. *Kulturen* er det der adskiller mennesker fra dyr. For det andet har det været brugt i flertal og betegnet mere eller mindre vilkårlige livsformer. *Kulturer* er det der adskiller mennesker fra hinanden. Kulturbegrebet således både samler og adskiller mennesker. (Ibid s. 11)

Det der er interessant i dette citat er klarlæggelsen af den bias der er indbygget i kulturbegrebet og som kommer til at sætte sig igennem når kultur skal defineres i forskellige historiske epoker, nemlig at kultur både kan opfattes som kulturen eller kulturer. Dette bliver bl.a. tydeligt hvis vi ser på hvordan kultur er blevet fremstillet visuelt. I denne forbindelse er kultur forstået som det der 'både samler og adskiller mennesker' på en og samme tid gennem bl.a. understregningen af forskelligheden som en defineret og definerende andethed. Lad os i det følgende se på nogle punktnedslag.

Under opdagelsesrejserne blev andetheden visualiseret gennem kobberstik og malerier. Det handlede her om at beskrive det der blev set med så stor præcision som muligt. Det maleren så skulle overføres til lærred eller papir med stor nøjagtighed. I forhold til hvad jeg har beskrevet under kulturafsnittet handler det om metodisk at indfange og beskrive kulturens overflade i overensstemmelse med den sete virkelighed. Selvfølgelig var tegneren eller maleren ikke uden egen mening – derfor sneg der sig kommentarer ind f.eks. en afhugget hånd eller fod i den indfødtes bærekurv¹². Visuelle kommentarer af denne karakter afspejler det som jeg beskrev ovenfor om at samle og adskille på en og samme tid. Kulturbegrebets dobbelthed ses i mit eksempel som en beskrivelse af kulturer, men hvor kulturen som modsætningen til natur er det der sætter sig igennem som kommentar i de afhuggede lemmer.

Da fotoapparatet blev opfundet i 1800-tallet blev det snart et vigtigt registreringsredskab for datidens antropologer. Man mente at man med denne teknologi nu havde mulighed for helt objektivt at kunne registrere andetheden så præcist som muligt. For både maleren og for fotografen var henholdsvis blikket og linsen opfattet som garant for objektivitet. Andetheden og andethedens kultur blev opfattet som noget der kom til udtryk gennem den blotte registrering – beskrivelsen af andetheden bestod netop i at påvise forskelle og forskelle forstået som den essens der fremstod gennem beskrivelsen. I denne forbindelse bemærker Hastrup (1989) at det antropologerne i denne fase var optaget af var at finde og registrere andetheden som de synlige forskelle.

Antropologerne trængte ind i junglen og opdagede ukendte stammer. De kortlagde og klassificerede derefter naturfolkene på en måde, der i alt væsentligt gentog botanikernes opdeling af planteriget i arter og familier. Senere, da der ikke

var flere stammer at opdage, trængte antropologerne ind i de enkelte stammesamfund og opdagede deres slægtskabsmønstre. Og da der ikke var flere slægtskabsmønstre at opdage, trængte antropologerne ind i andres tankessystemer og opdagede deres billeder af verden (Ibid s.12)

Citatet illustrer hvorledes opdagelserne og udforskningen af andetheden forløb. Dette skete i takt med den teknologiske udvikling hvilket fik afgørende betydning for de måder kultur blev betragtet på og på de metoder som antropologen anvendte i sin udforskning.

Fra malerens iagttagende registrering bliver det senere nødvendigt at udvikle metoder hvor det bliver afgørende nærmere at betragte og observere de andre i deres hverdag for at kunne kortlægge slægtskabssystemet og ritualer. Synet alene var ikke længere nok, andre metoder måtte tages i brug. Interview og observation var nogle af metoderne. Men hvordan kunne man opretholde den videnskabelige objektivitet når forskeren nu blev aktiv og betydende som instrument i undersøgelsen? Objektiviteten kunne sikres ved at forskersubjektets rolle og betydning blev så minimal som mulig. Strukturerede metoder og teknikker kunne sikre dette. Man kan sige at jo tættere forskersubjektet skulle undersøgelsesobjektet, jo vigtigere blev det med metoder der objektiviserede og 'skabte videnskabelig afstand' til det udforskede. Hvordan dette kunne gøres og hvorvidt det overhovedet var muligt blev et af stridspunkterne inden for antropologien. Og det blev også afsættet for at betragte kultur på en anden måde, nemlig som et relationistisk begreb (Geertz 1973). I og med at kultur også kunne ses som relationer blev de tilgængelige metoder ligeledes rettet mod undersøgelsen af dette. Nu blev der talt om interview og deltagerobservation. Forskeren var ikke længere adskilt fra sit undersøgelsesområde, men en del af det og som sådan medskaber af betydning. En antropolog udtrykte det på følgende måde overfor mig: 'Først drejede det sig metodisk om at være 'a fly on the wall', senere blev det til 'a fly in the soup' for til sidst at ende med 'a fly in the eye''. Nogen vil mene at den konstruktivistiske kultur opfattelse svarer til 'a fly in the eye'.

Det som jeg synes er interessant i denne forbindelse er hvordan disse forskellige opfattelser af metode og dermed bagvedliggende kulturopfattelser har af betydning for den måde vi som forskere forholder os til det genstandsområde som vi ønsker at undersøge. Hvordan undersøger vi kultur, hvad sker der med vores metode når vi vil undersøge kultur som essens, hvad sker der når det drejer sig om at indfange relationer eller konstruktioner. Og hvad betyder konteksten for interviewet og her kontekst forstået både som den konkrete fysiske kontekst for selve handlingen interviewet men også forstået som den immaterielle kontekst eller de diskurser som danner baggrund for både de interviewede og for intervieweren. I hvilken betydning er forskningskulturen overgribende i forhold til den kultur vi er interesserede i at undersøge. Hvor starter og hvor begynder den forskningskultur vi er bærere af i arbejdsprocessen og hvor begynder den udforskede. Hvor er det egen etnocentrisme der overskygger undersøgelsesområdet og hvornår er det andethedens kultur der er overgribende?

Kirsten Hastrup trækker noget meget vigtigt frem i sin artikel, nemlig at 'Fra det antropologiske perspektiv er kultur både tekst og kontekst' (1989:15). Tekst og kontekst er i spil med hinanden og skifter med at være 'figur' og 'grund'. Hvordan tekst og kontekst skal forstås og hvilken betydning tekst og kontekst skal tillægges står i relation til at verden ikke kun bliver læst men erfaret (ibid.15).

Kultur er...en analytisk implikation, men det er også et erfaringsrum – en verden. Implikationen er ikke alene et eksternt postulat, men også en intern oplevelse. (Hastrup 1989:16)

Denne påpegning er interessant af flere grunde. Hvad betyder det i relation til videnskabelige krav om validitet og reabilitet? Hvilke konsekvenser har det for den forsker der ikke har stor erfaring? Hvordan inddrages erfaringen som videnskabeligt og metodisk redskab? Betyder inddragelsen af subjektive erfaringer at videnskabeligheden går fløjten? Og vil inddragelsen af erfarings baserede kategorier og positioner medføre at videnskabelige resultaters holdbarhed undergraves?

I dette afsnit har jeg beskrevet hvorledes kulturbegrebet har udviklet sig gennem tiden og hvordan denne udvikling samtidig har bevirket en udvikling af metoder og metodiske redskaber. Fokus har været på forskerverdenen – hvordan har sammenhængen mellem teori og metode været ud fra denne position? Når jeg i det følgende vil komme ind på fagligt formidlingsmæssige forhold i denne forbindelse er der væsentligt at slå fast at det enhver formidling og undervisning baserer sig på er at transmittere forskningsmæssige resultater, vurderinger og værdier til en anden kultur, nemlig til en kultur der er karakteriseret ved læring¹³.

Det drejer sig altså om at målrette den faglige formidling af interkulturelle problemstillinger i undervisningssituationen til de studerende som faktisk befinder sig i undervisningslokalet for at lære. Derfor må den faglige formidling rettes mod dette formål. Det nytter derfor ikke at kommunikere til de studerende som man som forsker gør til sine forskerkolleger. Det den faglige formidling af interkulturelle problemstillinger kræver er at man tager højde for nogle specifikke problemer som netop det at arbejde med interkulturelle problemstillinger rejser.

Et af disse problemer er at målgruppen har en anden erfaringsverden og viden end den som teorier og metoder oprindeligt er tænkt i forhold til. Den faglige formidling handler således ikke blot om at transmittere forskningsresultater som jeg skrev ovenfor, men også at vurdere hvad disse forskningsresultater får af ny og flere med betydninger når det er studerende der skal anvende dem – det vil vi se nærmere på om lidt, men først noget om metode.

Hvordan undersøge kultur?

Bag et hvert valg af metode ligger der videnskabs teoretiske refleksioner. Metodelære er ene og alene håndværkslære. Ovenfor har jeg forsøgt at koble teori, teoriudvikling med metode og metodeudvikling. Det mest centrale i forhold til interkulturelle problemstillinger er at skabe klarhed over hvil-

ken opfattelse af kultur der arbejdes med og hvad dette betyder for valget af metode. Når vi har arbejdet med metoder i forbindelse med det interkulturelle felt har vi udelukkende arbejdet med kvalitative forskningsmetoder. Det har vi fordi vi ikke har ressourcerne til at foretage kvantitative undersøgelser, der med rimelighed kan opfylde kravene om reabilitet og validitet.

Når jeg underviser plejer jeg at sige:

Først kigger vi på hvilke forskellige typer interview der findes: I yderpunkterne har vi strukturerede og standardiserede spørgeskemaer og i det andet yderpunkt ikke-strukturerede og ikke-standardiserede spørgeguides. Valget af og anvendelsen af de forskellige metoder er afhængig af hvad det er vi vil have at vide. I strukturerede og standardiserede interview er vi interesseret i at få afdækket forhold som vi i forvejen har formodning om. Vi har en teori med forskellige hypoteser og her ud fra har vi udarbejdet et spørgeskema som er redskabet for at finde ud af om vores hypotese og teori stemmer overens med virkeligheden. Vi bruger vores teori og spørgemetode som en 'æggedeler' hvor virkeligheden indplaceres og ved et tryk får vi virkeligheden omsat til små spiselige 'skiver' som kan forklare og bruges i dokumenteringen af den fremsatte hypotese og teori. Arbejdsindsatsen ligger meget i forberedelsen af undersøgelsen i afklaring af det teoretiske grundlag. Den interviewede betragtes som et kar med svar, hvor det er interviewerens opgave at fiske svarene op. I relation til denne metode kobles den forklarende kulturforståelse og den visualisering som ses på side 2. Tegningen inddrages for at markere at det der skal spørges til er identisk med kassens omkreds og at spørgsmålene skal udformes med det formål at måle og registrere. På den måde gøres sammenhængen mellem den bagved liggende kulturforståelse og den valgte metode tydelig.

I modsætning hertil har vi det andet udgangspunkt som jeg vil kalde 'black-boks' metoden. Her arbejder vi med ikke-strukturerede ikke-standardiserede spørgeguides. Der arbejdes med spørgeguides hvor problemer tematiseres ud fra den valgte problemformulering. Udformningen af de konkrete spørgsmål sker i interviewsituationen. Interviewet sker på den interviewedes præmisser. Genstandsområdet for vores undersøgelse er den interviewedes hverdagsliv. Vigtigt er det her at den interviewede betragtes som en samtalepartner.

I forbindelse med sidstnævnte metode er det væsentligt at koble spørgsmålet om deltagerobservation. Da konteksten spiller en afgørende betydning for analysen af de data der indsamles gennem denne metode er det nødvendigt at supplere interviewene med observationer. At færdes sammen med og få indblik i informanternes hverdag og hverdagsliv har afgørende betydning for at skabe det nødvendige grundlag at forstå den baggrund de data som er indsamlede gennem interviews kan tolkes på.

De to forskellige udgangspunkter markerer forskellene i *hvad* forskeren vil have at vide *hvordan*. I første tilfælde har forskeren en klar forventning om *hvad* der skal komme ud af interviewet og *hvordan* kommer så til at handle om at sikre at forskeren får de svar han/un ønsker. Man skal således forsøge at fjerne de hindringer der måtte eksisterer for at den interviewe-

wede vil føle sig utilpas. Det foreslås derfor også i nogle interviewmanualer, at man sørger for kaffe og kager, undgår problemer med evt. båndoptager etc. altså ting der måske vil distrahere den interviewede. Et eksempel kan illustrere dette: Hvis man ønsker at interviewe en somalisk kvinde på en banegård vil overvejelser som hvordan man undgår at blive generet af togrejsende, højtalere og anden uro være i centrum. Man vil vurdere de fysiske forhold omkring interviewet.

I den anden type interview er dette ikke centralt. Interviewet sker på den interviewedes præmisser hvorfor fysiske forhold som de oven for beskrevne ikke har betydning i forhold til *hvad* forskeren skal have ud af interviewet. Det der derimod har betydning i relation til *hvordan* er konteksten forstået som den diskursive kontekst altså de betydningslag som må fremanalyseres og som der frit kan spørges til i interview-situationen. Med det samme eksempel vil det betyde at man fokuserer på hvad det vil sige at udtale sig som kvinde på en banegård. Her vil banegården f.eks. ses som et offentligt rum og vurderes i relation til hvilken placering somaliske kvinder har i offentlige rum¹⁴.

I disse meget hårdt optrukne eksempler har jeg udelukkende ønsket at markere de forskelle som valget af teori og metode gør i forbindelse med interkulturelle problemstillinger. Jeg er ikke gået ned i detaljen med hvordan man skal forholde sig i det enkelte interview¹⁵ – hvordan man skal samle de konkrete data og hvordan man skal analysere og tjekke sine interviews. Det jeg her er mest interesseret i er hvorvidt der i det håndværksmæssige niveau eksisterer nogle kulturelle bias. Dette kommer jeg ind på senere.

I forbindelse med overvejelser over metoder i forbindelse med interkulturelle problematikker anbefaler jeg ofte at der foretages en kombination af flere metoder (metodetrianglering) hvor især inddragelsen af deltagerobservation kan være nyttig. I forbindelse med f.eks. flygtninge kan det være afklarende at observere de fysiske rammer for de flygtninge man undersøger (hvordan ser centeret ud, hvordan er hverdagen struktureret, hvor mange grupper af forskellige flygtninge findes og hvordan håndterer de i fællesskab hverdagslivet på centeret etc). Inddragelsen af flere metoder vil give nogle flere inputs og dermed data der kan få afgørende betydning i selve analysefasen.

En flygtning er en flygtning er en flygtning – den formidlingsmæssige udfordring

Når processen når hertil at den faglige formidling af kulturteorier og metoder skal omsættes i praksis gennem de studerendes projekter opstår der en del problemer.

På RUC omsættes kursusundervisningen i et projekt som den studerende skriver i en gruppe sammen med andre studerende. De studerende mødes om et emne og en problemstilling som der kan samles fælles interesse om og som skal opfylde studieordningens krav for den pågældende projekteksamen. Herpå udarbejder gruppen en problemformulering som danner grundlaget for gruppens videre arbejde. I forhold til de interkulturelle problemstillinger opstår der jævnligt den samme type af problemer for de studerende i deres projektarbejde. Problemerne relaterer sig til områderne teori, metode,

indsamling og bearbejdning af data samt til selve arbejdsprocessen.

Teori

For det første opstår der problemer i forståelsen af komplekse kulturteorier og deres forklaringsværdi i forhold til den udforskede virkelighed. Hovedproblemet er her hvorvidt de studerende ser teorien som noget der er forklarende i forhold til den virkelighed de har udforsket eller som en større ramme inden for hvilken de kan forstå de fænomener som de har undersøgt. Her handler det om hvorvidt empirien bekræfter den teori de gik i felten med eller om empirien samler sig i mønstre som kan forstås udfra en teori som ikke på forhånd er valgt. Det svære er her ofte at se hvorledes empiriindsamlingen har været afhængig af en metode, som ikke er udviklet på baggrund af det teoretiske ståsted som de studerende har valgt. Man kan således komme hjem med data som er forklarende hvor det oprindelige formål har været at indsamle data som skulle skabe forståelse.

Langt det store flertal af studerende har intentioner om at fortage forstående undersøgelser der ikke på forhånd har et specifikt teoretisk udgangspunkt, men som er søgende i forhold til empirien. Men uanset at de har valgt således varer det som regel ikke længe før der dukker en teori op som danner udgangspunkt for undersøgelsen. Ofte er den valgte teori en teori som er 'oppe i tiden'. Således har der været bølger hvor den foretrukne teoretiker f.eks. har været Giddens, Bourdieus eller Habermas. Dette fænomen kan selvfølgelig også betragtes inden for andre fagområder, men når det drejer sig om interkulturelle problemstillinger er fælden her hvorvidt den valgte teori selv problematiserer sit kulturelle udgangspunkt eller om den kulturelle kontekst som teorien er tænkt inden for kan lade sig overføre til undersøgelsesområdet.

På et andet niveau kan de studerende have valgt en teori som netop tager et kulturelt udgangspunkt. Fælden her er så hvorvidt det kulturelle udgangspunkt stemmer overens med det valgte videnskabsteoretiske udgangspunkt. Et eksempel som jeg har meget kær er brugen af Hofstedes teori om kultur forstået som forskellige dimensioner. Hofstede har i sine undersøgelser et tydeligt vestligt udgangspunkt, når han definerer sine dimensioner. Herudover er hans sigte organisatorisk – han ønsker at udsige noget om hvad nationalkultur betyder for en organisation. Hans undersøgelse baserer sig på en positivistisk, funktionalistisk videnskabsteoretisk erkendelsesinteresse. Derfor er Hofstedes resultater ikke direkte anvendelige i hermeneutisk orienterede undersøgelser.

Hovedrådet er at hvis en teori skal være styrende for undersøgelsen er det vigtigt først at gøre sig klart *hvad* hovedinteressen for undersøgelsen er og så derefter finde en teori der kan matche denne. Det er vigtigt at gå fra detaljen – det konkrete – til helheden og abstrahere herpå.

Metode

Et andet problem er hvorvidt refleksionerne i forbindelse med anvendelsen af metode bliver til en handlingsmæssig krykke. Hvor tidspunktet for teorivalget kan fungere styrende i forhold

til undersøgelsens foci kan metodevalget få samme rolle. Har den studerende foretaget et metode valg og udformet standardiserede eller ikke-standardiserede spørgsmål kan det enten komme til at virke snærende i forhold til undersøgelsesområdet fordi man ikke vil/tør fravige engang tænkte tanker selvom de ikke virker eller fordi virkeligheden opfører sig på en måde som man ikke havde forventet. Inden for det interkulturelle felt opstår der ofte uventede begivenheder som bliver styrende for ens empiri indsamling: f.eks. flytter flygtningene, de bliver sendt tilbage til deres oprindelsesland, kontaktpersoner fyres og nye ansættes. Personer man har truffet aftale med får 'kolde fødder' eller sender en onkel. Spørgsmålet om hvordan man forsker i et felt der er præget af mobilitet rejser sig snart. Noget tyder på at det interkulturelle område kræver en fleksibel metode, hvor den omtalte 'black-boks'-metode nok er den mest anvendelige hvis man f.eks. gerne vil foretage en undersøgelse af flygtninge i et modtagecenter. Der kan dog også blive tale om en kombination af begge metoder, nemlig dels en beskrivende forklarende metode der fokuserer på omfanget af problemstillingen og dels en forstående metode, der orienterer sig mod dybde og detalje.

Min oplevelse er at metoden ofte kommer til at fungere som en måde at holde virkeligheden en armslængde ude. Det kan ofte være temmelig angst fremkaldende at skulle stole på sig selv og egen dømmekraft i forbindelse med det interkulturelle område. Som studerende møder man mennesker som kan have været udsat for tortur, flygtninge som har været ofre for racistiske hændelser, som man som studerende kan blive stillet til ansvar for. Da kan det være behageligt med et stramt metodisk redskab som man kan 'gemme' sig bag.

Indsamling og bearbejdelse af data

I efteråret 1996 havde jeg en gruppe¹⁶ der ville foretage en undersøgelse af flygtninges forhold til ansatte på et flygtningecenter. De studerende havde selv skabt kontakten til flygtningecentret og havde med de ansatte der rådført sig med hvorledes disse mente det var bedst at arrangere et interview med et antal flygtninge. De ansatte havde anbefalet de studerende at tage kontakt med en gruppe flygtninge fra Nigeria og havde været behjælpelige med at skabe den personlige kontakt mellem de studerende og disse flygtninge. De studerende havde i samråd med de ansatte besluttet sig for at bringe gruppen af flygtninge hjem til en af de studerende for der at lave interviewet. Til transporten havde de lånt en af RUC's store Folkevogns rugbrød.

De studerende afhentede gruppen af nigerianske flygtninge på flygtningecenteret. Transporten virkede meget trykkende på nigerianerne, der var usikre overfor den officielle bil med den underlige forkortelse på døren. Turen fra flygtningecenteret var meget lang og så lang at der efterhånden bredte sig en meget tavs, utryk og usikker stemning i vognen. Da de studerende endelig ankom med deres last af flygtninge til bestemmelses stedet var de nigerianske flygtninge temmelig knugede at situationen. Interviewet med de nigerianske flygtninge startede således:

Interviewer: Ok, I think it would be nice if you introduced yourself once more.

Nigerianer: We already did that once

Interviewer: That is true, but it is easier for us afterwards when we know which voice belongs to which person.

Nigerianer: The most important thing is the speech behind.

Interviewer: That is true

Nigerianer: So introducing my name into the cassette does not really matter, what matter is the speech, that is what you are going to use to write your project.

(Sundbøl Larsen og Banz 1996:30)

Da de studerende tilbød de nigerianske flygtninge kaffe og kage ville flygtningene ikke have noget.

Forestillingen om at det ville være en god ide at invitere beboerne ud for at lade interviewet foregå hjemme hos os selv i hyggelige og , for os, trygge rammer, viste sig at have slået fejl. Tværtimod fornemmede vi at informanterne følte sig ubehageligt til mode ved at befinde sig på et , for dem, så fremmed sted. (Møller og Westerdaahl 1996:14)

Fortællingen og disse citater viser noget afgørende ved undersøgelsen af interkulturelle problemstillinger nemlig at man selv er dybt involveret i en interkulturel situation hvor kulturen sætter sig igennem på uforudsigelige måder.

I de interkulturelle studier spiller kulturen med som blind makker som kan styre dataindsamling, analyse og dermed undersøgelsesresultatet. I eksemplet med nigerianerne viser det sig at det de studerende oplevede som en forsikring om troværdighed, at de kom fra RUC og i en officiel RUC-bil, og som endvidere var en praktisk behagelighed for alle, blev blokerende for de nigerianske flygtninge der ikke var på det rene med hvad RUC betød, hvorfor de overhovedet skulle køre samlet i en sådan bil og hvor de egentlig blev transporteret hen.

Men samtidig kan fokuseringen på forskellighed udtrykt som forskellig kultur også betyde at alt får en kulturel forklaring f.eks. når den sure buschauffør smækker døren i for næsen af den til løbne sorte kvinde og det forklares som en entydig racistisk handling. Det sker også for ikke-sorte at de møder en sur buschauffør som behandler dem på samme måde lige såvel som at den ikke-sorte også møder sure skrankepaver på offentlige kontorer. Det behøves altså ikke være udtryk for kulturel forskelsbehandling.

I forhold til det interkulturelle område og arbejdet med flygtninge kan man ofte komme i den situation at flygtninge er bange for at udtale sig fordi de ikke ved om deres udtalelser vil blive brugt i deres sagsbehandling. Man kan dog også opleve at et interview med en flygtningen der befinder sig i præasylfasen kan udmønter sig i en forherligelse af Danmark og danskerne udelukkende fordi vedkommende føler at et positivt udgangspunkt måske vil smitte af på behandlingen af asylansøgningen.

Udover interkulturelle kommunikative problemstillinger er der også et problem med bearbejdningen af de indsamlede data. De studerende ender ofte op med en meget stor mængde

af data som på relativt kort tid skal omsættes i et resultat gennem analyse. Når de studerende har brugt 'black-boks' metoden er denne fase ofte en kraftanstrengelse kendetegnet ved trial and error. Ofte endes der op med konstateringer som at interviewene ikke er gode, at der ikke er logik m.m.

Der findes ikke dårlige interview forstået på den måde, at interviewene bedømmes udfra om informanterne fik sagt det de studerende var ude efter. Et hvert interview vil kunne bidrage med viden der kan belyse problemstillingen. Desuden vil problemstillingen ofte ændre sig med de resultater som undersøgelsen løbende kaster af sig. Når de studerende mener at interviewene er dårlige er det som regel fordi de ikke bekræfter en forestilling som de implicit har dannet sig før interviewet.

Arbejdsprocessen

For det fjerde kan mange af de problemer der er inden for undersøgelser af interkulturelle problemstillinger føres hen til arbejdsprocessen. Et hovedproblem her er at den studerendes tid er begrænset og fastsat af de eksisterende eksamensterminer. Det medfører en orientering omkring hurtige resultater og løsninger og om begrænsninger i undersøgelsens forklaringskraft der atter har betydning i forhold til undersøgelsens konklusion og perspektivering. Ofte er det svært at få etableret 2.interview med samme personer. Hertil kommer at den studerende ofte går forgæves til aftalte interviews fordi opfattelser af aftaler og faste tidspunkter ikke er fælles for interviewer som for de informanterne.

Ikke sjældent ender den studerendes projekt rapporter med at pointere at det drejer sig om en pilotundersøgelse og at undersøgelsen derfor må ses i det lys. For mange af de interkulturelle projekter er dette blevet til en almindelig forklaringsramme.

Man må sige at det er paradoksalt at den studerende skal opbygge erfaring i den kvalitative metode samtidig med eksamensterminernes stramme tidsrammer. Det er selvfølgelig bedre når det drejer sig om speciale skrivning, men det teoretiske grundlag og metoden er stadig meget tidskrævende. Ind i mellem har jeg overvejet det moralske og etiske problem ved at opfordre studerende i at arbejde på denne måde, når man ved det har mange omkostninger som er relateret til arbejdet med dette område der udfordrer personen på en anden måde end det at sidde hjemme på hummeret og skrive teoretiske og analytiske opgaver ude at have samlet data gennem empiriske studier i marken.

Konklusion

Jeg håber at jeg har kunne klarlægge at kulturbegrebet og forståelsen af hvad kultur er er afgørende for de metoder der vælges for at analyse kultur og at dette atter er væsentlige problematikker i forbindelse med den faglige formidling.

Der rejser sig altså en del problemstillinger når man arbejder med interkulturelle forhold. Mange af disse har man til fælles med arbejdet inden for andre videns felter, mens andre er som jeg ser det helt specifikke for det interkulturelle om-

råde. Det er klart at også mange af de overordnede faglige formidlingsspørgsmål kan overføres til andre videns felter, dog tror jeg at der inden for alle videns felter vil findes særlige problemstillinger som udfordrer fagligheden. Det jeg så bare i denne forbindelse kan opfordrer til er at man også inden for disse faglige videns felter vil overveje fagligt formidlingsmæssige problemstillinger.

Hvis jeg til sidst skal trække nogle af de væsentligste udfordringer frem i forbindelse med det interkulturelle område er det dets mobilitet, der især bliver tydeligt når vi arbejder med flygtninge. Det er en stor udfordring teoretisk og metodisk at skulle forholde sig til denne mobilitet. Hvis man vil længere end at registrere mængder og antal af flygtninge repræsenterende forskellige nationalkulturer og f.eks. undersøge hvilke identiteter flygtninge skaber og hvilke mulighedsrum flygtninge overhovedet har for at skabe sig en identitet inden for f.eks. den danske flygtninge system, må der tages højde for den omtalte mobilitet. Mobiliteten skal her forstås rent fysisk som det at flygtninge med kort varsel flyttes forskellige steder hen eller sendes ud af landet.

Men hertil kommer også en mobilitet af betydninger. Den betydning som er knyttet til det at være flygtning er foranderlig. Således er der i Danmark en mere positiv opfattelse af bosniske flygtninge end af somaliske flygtninge. Opfattelsen og forestillingen af hvad en flygtning er, er ofte afhængig af aktuelle politiske forhold. Således har man i den danske presse kunne opleve en markant højredrejning inden for de seneste måneder forårsaget af en stor tilstrømning af somaliske flygtninge¹⁷. Denne ændrede opfattelse af flygtninge smitter også af på opfattelsen af andethed. At der er noget om snakken vedrørende ændringer af betydningen af flygtninge og andre kan vi finde belæg for ved at undersøge de forskellige forklaringer og konstruktioner som flygtninge har fået gennem tiden. De første flygtninge der kom til Danmark i 50'erne blev f.eks. budt velkommen med fyldige reportager og billeder i landets billedblade samt jublende artikler i aviserne.

Den skiftende forståelse og konstruktion af hvad en flygtning er sætter fokus på foranderlighed og processer. Det kræver teorier og metode der kan 'indfange' forandring og processer.

En anden udfordring i forbindelse med det interkulturelle område som jeg vil trække frem her er spørgsmålet om etik. Det er klart at arbejdet med flygtninge sætter fokus på etik: hvordan får vi feed-back på vore antagelser, når de citerede måske ikke længere er i landet; kan projektrapporten udlånes, når der er følsomme oplysninger, som måske kan skade flygtninge eller de som arbejder med flygtninge; hvad kan man gøre, når der ikke er indgået aftaler om hvad der er sagt i fortrolighed og hvad der er sagt mere åbent?

Det etiske spørgsmål skal man i alle projekter tage stilling til, og det bliver især påkrævende hvis de studerende har lavet et projekt der har haft en rekvisit¹⁸. I disse tilfælde er det vigtigt at slå fast at det færdige projekt vil indgå i en sammenhæng, hvor det netop er vigtigt at de studerende har arbejdet etisk korrekt og det indbefatter at man har tjekket med sine informanter hvad der må citeres og hvad der ikke må. Hertil

kommer at det ligeledes er vigtigt at tjekke sine analyser og delanalyser af informanternes bidrag – kan informanterne overhovedet genkende sig selv?

En sidste ting som jeg vil pege på er håndteringen af den erfaringsbetingede forståelse af kultur. Det er klart at det er vanskeligt at formidle erfaring i forbindelse med kulturanalyser. Samtidig ligger vanskeligheden også i at erfaringen netop kan komme til at skabe en forståelsesmæssig afstand mellem universitetslæreren og den studerende – for hvad er det dog hun mener, når hun viser et billede af en tallerken-neger?

Der ligger en stor udfordring i at bygge bro mellem den erfarnes erfaringsrum og den uerfarnes erfaringsrum. Udfordringen består også i at den studerende i kursusforløbet får øje for netop erfaringsrummet og at det derfor også bliver forklarende overfor det stof som er blevet gennemgået i de tidligere i kursusforløbet. Der kommer dog først rigtigt skub i erfaringsudviklingen når de studerende arbejder konkret med metoder og teori i deres projekter. Udfra et fagligt formidlingsmæssigt perspektiv vil jeg afslutningsvist udtrykke det på denne poetiske måde: At vide uden at gøre er som at elske uden at røre¹⁹.

Noter

1. Hanne Løngreen er lektor ved Kommunikationsuddannelsen, Roskilde Universitetscenter. Jeg vil gerne takke min kollega og medunderviser, kultursociologen mag.art. Iben Jensen, for konstruktiv kritik og erfaringsudveksling i forbindelse med mit arbejde med denne artikel.
2. Jeg anvender ordet interkulturel til beskrivelsen af problemstillinger der berører forhold mellem personer og grupper med forskellig national kulturel, og/eller etnisk baggrund. Jeg er opmærksom på at ordet interkulturel kan være problematisk, men indtil der er skabt et bedre ord der kan indfange den omtalte kulturelle forskellighed vil jeg holde brugen af begrebet interkulturel i hævd.
3. Samt administration, for at være helt korrekt.
4. 'Det ligger snublende nær for en universitetslærer at betragte undervisningsarbejdet som en blokering for forskningen. Forskningens resultat er jo mit, undervisningens resultat er de studerendes, altså noget jeg giver væk. Har man det sådan – og det er min påstand, at mange har – da kan det jo lade sig gøre helt at forskyde forholdet til fordel for forskningen. Måske kan man score kassen og blive helt eller delvis frikøbt – som det hedder – fra undervisningen. Og i alle fald kan man forskyde sin energi i den retning, sit engagement. Da er undervisningen en sur pligt' Knud Wentzel (1997).
5. For et lignende perspektiv, men i forhold til svenskere se: Löfgren, Orvar (1985): 'Kring nationalkänslans kulturella organisation' in Nord Nytt nr. 25, 1985. Også Hannertz, Ulf og Löfgren, Orvar (1994): 'The Nation in the Global Village', *Cultural Studies*, Vol 8, number 2, May 1994 er interessant læsning i denne forbindelse.
6. Navnet er opdigtet.
7. En god introduktion af det komplekse kulturbegreb er Liep, J og Olwig, K.F. (1994): 'Kulturel kompleksitet', in Liep, J og Olwig, K.F., *Komplekse liv*, Akademisk Forlag, København
8. Modtagecenteret Avnstrup har intet at gøre med den fiktive person Sabbaz.

9. Det være sig de sprogpragmatiske a la van Dijk og Fairclough eller de magtrelaterede med stormesteren Foucault.
10. Jeg er klar over at denne artikel udfolder et andet standpunkt end det som kommer til udtryk i Liep, J og Olwig, K.F. (1994) Men i forbindelse med min pointe i forhold til den historiske udvikling og metoder danner Kirsten Hastrups artikel stadig mit idemæssige udgangspunkt.
11. Vi arbejder med det antropologiske kulturbegreb i forbindelse med interkulturelle problemstillinger. Det humanistiske kulturbegrebet, der bl.a. ser kultur som finkultur og populærkultur anvendes når vi inddrager medieinstitution og medieprodukter.
12. Ses f.eks. hos den hollandske maler Albert Eckhout, der malede en brasiliansk kvinde der stammede fra Congo eller Angola i 1641. Billedet er blevet brugt som plakate for Nationalmuseet i København.
13. Egentlig var/er uddannelserne ved universitetet traditionelt karakteriseret ved en danneskultur - om dette kan læses i Søren Kjörups *Menneskevidenskaberne* fra 1996 udgivet på Samfundslitteratur i København
14. Måske man finder ud af at der er flere typer af offentlige rum.
15. Ikke overraskende vil jeg henvise til Steiner Kvale og her hans bog *Interviews* (1996). Også Jette Fog: *Med samtalen som udgangspunkt* (1994) må nævnes i denne sammenhæng.
16. Gruppen bestod af Thomas Sundbøl Larsen, Michel Banz, Camilla Møller og Janne Westerdahl der senere skrev de to rapporter citaterne er hentet fra.
17. Det har resulteret i udskiftningen af indenrigsministeren Birthe Wies der i oktober 1997 blev skiftet ud med Torkild Simonsen, som i den danske offentlig står for en mere håndfast politik overfor flygtninge.
18. På RUC er der en videnskabsbutik, hvor organisationer, græsningsbevægelser og virksomheder kan rekvirere studerende til forskellige projekter.
19. En tak til Leif Becker Jensen der i et oplæg til nye kommunikationsstuderende citerede en anonym kollega for at have udtalt dette.

Litteratur

- Andersson, Benedict (1983): *Imagined Communities*, Vertigo, London.
- Certeau, de Michel (1984): *The Practice of Everyday Life*, University of California Press, London.
- Fog, Jette (1994): *Med samtalen som udgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*, Akademisk Forlag, København.
- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Culture*, Basic Books, New York.
- Hannertz, Ulf og Löfgren, Orvar (1994): 'The Nation in the Global Village', *Cultural Studies*, Vol 8, number 2, May 1994.
- Hastrup, K (1989): 'Kultur som analytisk begreb', in Hastrup, K og Ramløv (eds.), *Kulturanalyse*, Akademisk Forlag, København.
- Hofstede (1984): *Culture's Consequences: International Differences in Work-related Values*, Sage, London.
- Jensen, Iben og Løngreen, Hanne (1995): 'En oversigt over interkulturel kommunikationsforskning', in Jensen, Iben og Løngreen, Hanne (eds.) *Kultur og kommunikation*, Samfundslitteratur, København.
- Kvale, Steiner (1996), *InterViews*, Sage, London.
- Löfgren, Orvar (1985): 'Kring nationalkänslans kulturella organisation' in Nord Nytt nr. 25, 1985.
- Møller, Camilla og Westerdahl, Janne (1996): *Kultur og Magt i Dansk Røde Kors*. 2.modul, Kommunikationsuddannelsen, RUC.

- Liep, J og Olwig, K.F. (1994): 'Kulturel kompleksitet', in Liep, J og Olwig, K.F., *Komplekse liv*, Akademisk Forlag, København.
- Shotter, John (1993): *Cultural Politics of Everyday Life*, Open University Press, Buckingham.
- Sundbøl Larsen, Thomas og Banz, Michel (1996): *En undersøgelse af forholdet imellem flygtninge og ansatte på et flygtninge-center i Danmark*, 2.modul, Kommunikationsuddannelsen, RUC.
- Wentzel, Knud (1997), 'Undervisningsbaseret forskning', *Universitetslæreren*, nr. 108 – oktober 1997.

